

Magdalena KAPELA

O DYLEMATACH UNIWERSYTETU
Konferencja „Cóż po uniwersytecie w czasach marnych?
Tożsamość uniwersytetu w sytuacji cywilizacyjnych przemian”
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej
Kraków, 23-24 II 2012

W dniach 23-24 lutego 2012 roku na Uniwersytecie Pedagogicznym im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie odbyła się konferencja zatytułowana „Cóż po uniwersytecie w czasach marnych? Tożsamość uniwersytetu w sytuacji cywilizacyjnych przemian”. Została ona zorganizowana przez prof. Tadeusza Gadacza i prof. Pawła Kłoczowskiego reprezentujących Instytut Filozofii i Socjologii tej uczelni. Wśród uczestników znaleźli się nie tylko pracownicy akademicki, ale także studenci z wielu ośrodków naukowych naszego kraju.

Tematyka wystąpień była bardzo różnorodna, ale ich motyw przewodni stanowiła przemiana idei uniwersytetu we współczesnym świecie. Na tym tle poruszano zagadnienia o charakterze historycznym, jak idea uniwersytetu według Wilhelma von Humboldta, Johna Newmana, Kazimierza Twardowskiego, Karla Jaspersa czy Allana Blooma, a także kwestie odnoszące się do teraźniejszości i dotyczące obecnej reformy nauki i kształcenia. Celem konferencji, obok analizy historii i ewolucji idei uniwersytetu, była próba odpowiedzi na pytania: Czy jesteśmy świadkami śmierci klasycznego uniwersytetu Humboldtowskiego? Czy wolność badań, zaufanie i autorytet nadal stanowią

wyznaczniki uniwersytetu? Czy uniwersytety powinny służyć prawdzie, czy technologicznemu rozwojowi? Czy uniwersytety powinny dostarczać wykształcenia, czy pragmatycznie dostosowywać się do rynku pracy? Czy marginalizacja humanistyki w wykształceniu nie stanowi zagrożenia dla kultury i kondycji życia społecznego? Jaka będzie przyszłość uniwersytetu?

Przed rozpoczęciem obrad gości przywitał rektor Uniwersytetu Pedagogicznego prof. Michał Śliwa, który przedstawił także ramowy plan konferencji. Każdy dzień obrad rozpoczynały wykłady plenarne, a następnie toczyła się dyskusja panelowa – w jej ramach mogli zabierać głos również słuchacze. Późniejsze wystąpienia odbywały się w ramach obrad dwóch równoległych sekcji.

Konferencję otworzył wykładem wstępnym prof. Tadeusz Gadacz. Prelegent przywołał pogląd Wilhelma Diltheya, który podkreślał znaczenie nauk humanistycznych, pozostających jednak w kulturze europejskiej w cieniu nauk przyrodniczych i technicznych. W swym wystąpieniu profesor Gadacz poruszył kwestię *krzyżu ducha*, wypierania życia duchowego przez technikę. Zacytował w tym kontekście słowa Maxa Horkheimera, współtwórcy szkoły frankfur-

ckiej, który pisał „Technika bierze w posiadanie nie tylko ciało, ale i duszę. Jak w teorii ekonomicznej mówi się czasem o zasłonie pieniądza, tak można by dzisiaj mówić o zasłonie technicznej. Marzeniem cywilizowanych nie jest już zbawiony świat, nawet nie baśniowa kraina mlekiem i miodem płynąca [...] lecz kolejne auto lub telewizor”¹. Zdaniem prelegenta konieczny jest powrót do dawnej idei kształcenia. Wykształcenie nie może ograniczać się do umiejętności porozumiewania się w języku angielskim i obsługi urzędzeń. Obok rozwoju wrodzonych zalet intelektualnych oraz rozwoju fizycznego edukacja powinna obejmować także kształtowanie moralne i nabywanie przez kształconych coraz większego poczucia odpowiedzialności. Powinno się to dokonywać przede wszystkim poprzez przekaz kulturowy, gdyż sens człowieczeństwa i sens życia odślawiają wielkie dzieła kultury i wielkie wzorce moralne. Kończąc swoje wystąpienie, profesor Gadacz zaprosił zebranych do prowadzenia debaty również w kontekście nowych uregulowań ustawodawczych dotyczących szkolnictwa wyższego, w obliczu których rodzi się wiele pytań, w tym pytanie o wolność i autonomię uniwersytetu, o jego rolę w społeczeństwie, a także o to, czy uniwersytet nadal jeszcze można traktować jako świątynię wiedzy, czy już tylko jako sprawnie funkcjonujące przedsiębiorstwo?

Po wykładzie wstępnym głos zabrał prof. Bogusław Milerski z Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej. Jego wykład, zatytułowany „Uniwersytet Schleiermachera”, dotyczył tekstów Friedricha Schleiermachera poświęconych organizacji oświaty i standaryzacji kształcenia oraz nauki, a także późniejszym tekstom pedagogicznym i hermeneutycznym, które stały się

¹ M. H o r k h e i m e r, *Odpowiedzialność i studia*, przekład translatoryjny pod kierunkiem H. Walentynowicz, „Kronos” 2011, nr 2, s. 241.

podstawą do tworzenia Uniwersytetu Wilhelma von Humboldta.

Ideę i okoliczności powołania Uniwersytetu Humboldta oraz jego dzisiejsze znaczenie przedstawił następnie prof. Piotr Dehnel z Dolnośląskiej Szkoły Wyższej. W swojej wypowiedzi, zatytułowanej „Wilhelma von Humboldta idea uniwersytetu i jej znaczenie dzisiaj”, prelegent podkreślił, że szczególne miejsce na tym uniwersytecie zajmuje filozofia jako nauka czysta i doskonaląca człowieka wewnętrznie. Profesor Dehnel podkreślił też, że nauka jest procesem nieskończonym, a dostarczanie rozwiązań gotowych do zastosowania w praktyce nie jest właściwą rolą uniwersytetu. Wyraził przy tym pogląd, że państwo powinno zapewniać właściwe warunki kształcenia, nie zaś wprowadzać ciągle zmiany w jego trybie – o zmianach tego rodzaju powinny decydować same uniwersytety oraz ich kadra. W końcowej części swojego wystąpienia prelegent zastanawiał się, czy w czasach współczesnych, zdominowanych przez rynek, jest jeszcze miejsce na wewnętrzne kształcenie osobowości (niem. Bildung). Jego zdaniem możliwość taką ukazuje praca Marthy Nussbaum *W trosce o człowieczeństwo. Klasyczna obrona reformy kształcenia ogólnego*².

Drugi z organizatorów konferencji, prof. Paweł Kłoczowski, w swoim wystąpieniu, zatytułowanym „Pojęcie edukacji liberalnej i jej aktualność u J.H. Newmana”, uwypuklił z kolei ideę uniwersytetu według Johna Henry’ego Newmana oraz wizję edukacji liberalnej, którą nazwał „uprawą” intelektu, kształceniem w kulturze lub ku kulturze. Stwierdził, że edukacja liberalna polega na ciągłej rozmowie stu-

² Zob. M. N u s s b a u m, *W trosce o człowieczeństwo. Klasyczna obrona reformy kształcenia ogólnego*, tłum. A. Mączkowska, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław 2008.

denta z największymi umysłami i kładzie nacisk na integrację miejsca nauczania i miejsca zamieszkania.

Prof. Jadwiga Mizińska z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie podjęła w swoim wystąpieniu „Zniewolony Uniwersytet, czyli nauka w służbie pieniądza” rozważania na temat dostojęstwa uniwersytetu i godności uniwersyteckiej. Podkreślała, że im bardziej uniwersytet odstepuje od swojej dostojności, tym bardziej traci prawo do swojej nazwy, a przynajmniej do pisania jej wielką literą. Napiętnowała pokusy, przed jakimi staje współczesny uniwersytet, a także jego „grzechy”, między innymi nadmierny liberalizm oraz konsumeryzm. Zwróciła także uwagę na fakt, że głównym tematem pojawiającym się na radach wydziałów i w akademickich rozmowach są środki finansowe, a obok niego parametry, punkty, przepisy i paragrafy – dowodzi to postępującego procesu biurokratyzacji uczelni, wobec którego brak jest oporu, co jest równoważne ze zgodą na zniewolenie.

Jako ostatnia wśród panelistów głos zabrała prof. Katarzyna Gurczyńska-Sady z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. W pierwszej części swojej wypowiedzi, zatytułowanej „Atomizacja środowiska naukowego. Problem «nadmiaru w współczesnej humanistyce»”, prelegentka scharakteryzowała historyczno-filozoficzne tło odrzucenia prawdy obiektywnej, odwołując się do myśli Friedricha Nietschego, Martina Heideggera, Hansa Georga Gadamera i Gilles’a Deleuze’a. Następnie przedstawiła sytuację dzisiejszej humanistyki – zasadniczo sytuację braku słuchacza. W świadomości społecznej teksty publicystyczne mają tę samą wartość co wypowiedzi naukowe. Jest to skutkiem ogólnego „rozluźnienia” konwencji metodologicznych i metodologicznego liberalizmu.

Wykłady plenarne zakończyła dyskusja moderowana przez prof. Tadeusza Gadaacza. Jej uczestnikami byli: prof. Bogusław

Milerski, prof. Piotr Dehnel, prof. Paweł Kłoczowski, prof. Jadwiga Mizińska i prof. Katarzyna Gurczyńska-Sady. W debacie dominował wątek wolności i autonomii uniwersytetu, jego godności i dostojęstwa. Stawiano pytanie o ich perspektywy oraz o wpływ powszechnej informatyzacji, biurokratyzacji i parametryzacji na ich zanik.

Następnie obrady toczyły się w dwóch równoległych pracujących sekcjach. W ramach sekcji pierwszej wygłoszono cztery referaty. Mgr Dawid Nowakowski z Uniwersytetu Łódzkiego mówił na temat „«Respublica litteraria» i kryzys uniwersytetu. Aktualność erasmiańskiej idei dzisiaj”, mgr Wojciech Włoch z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu podjął zagadnienie „Moralno-polityczna funkcja uniwersytetu w filozofii Immanuela Kanta”, dr Paulina Sosnowska z Uniwersytetu Warszawskiego w swoim wystąpieniu, zatytułowanym „Idea niemieckiego uniwersytetu (Mit Humboldta?)”, powróciła do idei wypracowanych przez niemieckiego myśliciela na temat uniwersytetu, a dr Paweł Wójs z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie przedstawił referat zatytułowany „Jedność i autonomia jako niezbędne warunki istnienia uniwersytetu. O dwóch najistotniejszych zagadnieniach filozofii uniwersytetu Karla Jaspersa”.

W ramach obrad sekcji drugiej wygłoszono pięć referatów: mgr Anna Gołębowska z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II mówiła na temat „«Quo vadis academia»? Rzecz o społecznej misji mistrza-naukowca”, prof. Ewa Starzyńska-Kościuszko z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie w wystąpieniu zatytułowanym „O statusie humanistyki na uniwersytecie” podjęła zagadnienie dyskryminacji humanistyki na uniwersytecie i związanych z tym niebezpieczeństw, które znalazło rozwinięcie w referacie dr Agnieszki Kluby z Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii

Nauk zatytułowanym „Kryzys humanistyki – kryzys Uniwersytetu”; dr Marcin Rebes z Uniwersytetu Jagiellońskiego w odczycie „Uniwersytet a pragmatyzm. Kontrowersje wokół kryzysu w nauce i filozofii europejskiej” omówił problem napięcia między postawą pragmatyczną a celami uniwersytetu, dr Dorota Pauluk z Uniwersytetu Jagiellońskiego podjęła zaś temat „Uniwersytet współczesny, czyli zmierzch pewnej idei?”. Tematyka referatów skupiła się na problemach marginalizacji humanistyki, w szczególności filozofii, oraz rozdzielenia jedności nauki i kształcenia. Dyskutowano o przyczynach kryzysu uniwersytetu, zastanawiano się, czy uniwersytet współczesny może nadal być „świętynią wiedzy” i miejscem poszukiwania prawdy. Rozważano także, jak w czasach obecnych powinna wyglądać relacja mistrz–uczeń.

W drugim dniu konferencji obrady zdominowała kwestia narastającej liczby obowiązków administracyjnych spadających na pracowników naukowych, jak między innymi nieustanne przygotowywanie różnorodnych planów i sprawozdań czy realizacja wymogów związanych z parametryzacją wyników badań i osiągnięć naukowych, przyjmującą niekiedy postać posuniętej do absurdu kontroli. W pierwszym wykładzie, zatytułowanym „Uniwersytet i podział władz”, dr Piotr Bartula z Uniwersytetu Jagiellońskiego w dowcipny sposób przedstawił wymagania stawiane polskim naukowcom oraz ich zmagania z biurokracją, parametryzacją, brakami finansowymi oraz marginalizacją nauk humanistycznych.

Następnie dr Piotr Nowak z Uniwersytetu w Białymstoku w wystąpieniu zatytułowanym „Studenci i troglodyci. Glossa do publikacji Andrzeja Kraśniewskiego *Jak przygotować programy kształcenia zgodnie z wymaganiami wynikającymi z Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego*” skupił się na problemie radykalnego obniżenia się poziomu inte-

lektualnego studentów, którzy lekturę książek zastąpili pozyskiwaniem zdawkowych informacji ze stron internetowych. Wskazał, że coraz częściej dostrzega się braki podstawowej wiedzy u studentów. Obecnie – podkreślał prelegent – uniwersytet przekształcił się w szkołę zawodową, do czego przyczyniły się również tak zwany Proces Boloński i reformy ministerialne. To, co robiliśmy w jego murach, musimy zacząć robić gdzieś indziej, bo uniwersytet przekształcił się w szkołę zawodową.

Po tych krytycznych wykładach rozpoczęła się dyskusja, do której zaproszono prof. Kazimierza Karolczaka i prof. Janusza Majchereka z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, a także prof. Pawła Kłoczowskiego i dr Piotra Nowaka. Dyskusję poprowadził prof. Tadeusz Gadacz. Skupiono się w niej między innymi na kwestii, czy uniwersytet powinien służyć prawdzie, czy społeczeństwu. Doktor Nowak twierdził, że wobec służebnej roli uniwersytetu wobec państwa, to właśnie do państwa należy obowiązek finansowania nauki. Nie zgodził się z tą tezą profesor Majcherek, który bronił prawa społeczeństwa do stawiania określonych zadań uniwersytetom i krytykował wygórowane oczekiwania finansowe pracowników nauki oraz ich niechęć do poddawania się kontroli ze strony państwa. Profesor Karolczak podkreślił natomiast, że uniwersytet powinien służyć i prawdzie, i społeczeństwu.

W dyskusji podjęto także próbę określenia stanu autonomii uniwersytetów i zastanawiano się nad przyszłością naukowców: Czy powinniśmy się rozstać z ethosem mistrza-uczonego na rzecz kodeksu zawodowego technokraty?

Druga część konferencji odbyła się w tym dniu również w postaci obrad toczonych w dwóch równoległych pracujących sekcjach. W pierwszej z nich miało miejsce dziesięć wystąpień, a w drugiej – jedenaście.

W ramach obrad sekcji pierwszej prof. Tomasz Szemberg z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie wygłosił referat „Czy absolwent jest całą efektów kształcenia, a kształt nauki podlega standaryzacji?”, podejmujący temat różnic między współczesnym uniwersytetem polskim a niemieckim i omówił rozrost paradygmatu biurokratycznego, zakładającego przemożną wiarę, że słowo „zarządzone” ma niemal natychmiastowe przełożenie na rzeczywistość. Dr Mateusz Marciniak z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu zaprezentował referat „Co jeszcze można (s)konsumować? Jakie znaczenie dla orientacji konsumpcyjnej studentów ma/ może mieć Uniwersytet?”; dr Ewa Bochno z Uniwersytetu Zielonogórskiego mówiła na temat „Czy i jak jest możliwa wspólnota studentów w uniwersytecie jako pasażu?”; mgr Maciej Kostyra z Uniwersytetu Warszawskiego zatyłował swoje wystąpienie „Zanik integrującej mocy kształcenia w społeczeństwach ponowoczesnych”; mgr Roman Solecki podjął temat „Walka o ducha dziejów”. Kolejne referaty to: „Paideia na współczesnym uniwersytecie? Polskie kryzysy edukacji między wschodem i zachodem” mgr. Daniela Kontowskiego z Uniwersytetu Warszawskiego; „Uniwersytet – wolny z natury, zniewolony czy wyemancypowany? Kwestia wolności uniwersytetu w dobie przemian cywilizacji” mgr. Przemysława Chmieleckiego z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu; „Post-Uniwersytet” mgr Katarzyny Dworakowskiej z Uniwersytetu Warszawskiego; „Czy uniwersytet w czasach marnych może pełnić rolę emancypującą?” mgr Moniki Popow z Uniwersytetu Gdańskiego; „Uniwersytet 2.0: Akademia otwarta na technologię – akademia otwarta na społeczeństwo” mgr. Łukasza Mirochy z Uniwersytetu Śląskiego oraz „O przyszłości polskich uniwersytetów (i Polski) wynikającej ze wzajemnych zobowiązań państwa i uczelni w dobie modernizacji”

dr Agnieszki Dziedziczak-Foltyn z Uniwersytetu Łódzkiego.

W ramach obrad sekcji drugiej pierwszej referat wygłosiła dr Maria Bal-Nowak z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, która podjęła temat: „Kondycja «czasu marnego» według Friedricha Hölderlina i jej możliwe transformacje”. Dr Antonina Sebesta z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie zaprezentowała wystąpienie zatytułowane „Wizja uniwersytetu u wybranych przedstawicieli szkoły lwowsko-warszawskiej”. Swoje obserwacje dotyczące realizacji idei uniwersytetu w Kanadzie przedstawił w referacie „O idei Uniwersytetu w świecie ogólnej pewności” dr Łukasz Albański z Uniwersytetu Jagiellońskiego, a mgr Magdalena Lipnicka z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w wystąpieniu zatytułowanym „Uniwersytet w Holandii – kiedyś a dziś?” przeprowadziła analizę porównawczą funkcjonowania uniwersytetów holenderskich w ciągu lat. Dr Monika Murawska z Wydziału Sztuki Mediów i Scenografii Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie podjęła temat „«Kondycja ponowoczesna» uniwersytetu. Jean Francis Lyotard i Michel Henry wobec tradycji”. Dr Imelda Chłodna z KUL w referacie „Rola uniwersytetu w kulturze na kanwie rozwiązań Allana Blooma” przedstawiła rolę uniwersytetu w kulturze tak, jak postrzegają ją Allan Bloom, który uważał, że najistotniejszym elementem kształcenia jest edukacja w duchu klasycznym, a tym, co zagraża uniwersytetowi, jest deprecjonizowanie wiedzy humanistycznej i odchodzenie od kształcenia ogólnego. Student KUL Marcin Budzyński zatyłował swoje wystąpienie „Między pseudoaktywnością a autentyzmem, czyli o kulturowym wymiarze Alma Mater zaangażowanej: w świetle teorii krytycznej”. Dr Grzegorz Trela z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie w wystąpieniu „Magiczna vs realna koncepcja uniwersytetu” odniósł się

krytycznie do współczesnej koncepcji uniwersytetu i wskazywał możliwości walki z rozprzestrzeniającą się w nim biurokracją. Mgr Magdalena Kapela z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy w referacie „Schyłek uniwersytetu zaściankowego” podkreśliła konieczność podniesienia jakości kształcenia uniwersyteckiego oraz powiązania profilu naukowego z profilem dydaktycznym uniwersytetu. Dr Anna Kola z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu zaprezentowała referat „Funkcja i zadania studiów doktoranckich w oczach ich uczestników (raport z badań)”. Grupą objętą jej badaniem byli studenci studiów trzeciego stopnia, a dotyczyło ono funkcji i zadań studiów doktoranckich. Mgr Marcin Grodek z Uniwersytetu Gdańskiego przedstawił referat zatytułowany „Kapitalizm akademicki i społeczne praktyki wytwarzania wiedzy jako antagonistyczne uniwersal-

ności określające ponowoczesny Uniwersytet”. Na zakończenie referat „Przyszłość polskiego uniwersytetu w dobie wyzwań nowoczesności” przedstawił student KUL Adam Trawiński, który zawarł w swoim wystąpieniu konkretne wskazania mogące pomóc w reanimacji współczesnego uniwersytetu.

Podczas prowadzonych w trakcie całej konferencji dyskusji rodziły się istotne dla uniwersytetu pytania, przywoływano idee wielkich myślicieli, przytaczano dane statystyczne i dzielono się refleksjami oraz doświadczeniem. Na wiele postawionych w ten sposób pytań nie ma dziś jednoznacznych odpowiedzi. Wyrażono ubolewanie, że w trakcie konferencji zabrakło „głosu” reprezentanta Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, nikt z tej instytucji nie zdecydował się bowiem na udział w konferencji.